

FOLKLOR I POLITIKA

IVAN ČOLOVIĆ
Etnografski institut SANU
11000 Beograd
Knez Mihaila 35

UDK 398.323*72*
Izvorni znanstveni članak
Primljeno 10.IX.1990.
Prihvaćeno 19.XII.1990.

Na masovnim političkim skupovima koji su u toku poslednje tri godine (1988–1990) održani u Srbiji i Crnoj Gori pojavile su se mnoge političke poruke formulisane u folklornom ključu (pesme, parole, slogani). Etnolingvistička analiza ovih poruka pokazuje da se folklorizam ne da ograničiti na politički poželjne konotacije i da on neizbežno povlači za sobom svet popularne mitologije i kolektivnih verovanja: vode su tu obogotvorene a protivnici raščovećeni prema shemi mitskih konfrotacija.

Ovaj tekst je samo prvi, obazriv pristup nesumnjivo krupnoj i danas u Jugoslaviji izuzetno aktuelnoj temi odnosa između folkloru i politike u pesmama, parolama i sloganima koji su se poslednjih godina mogli čuti ili pročitati na masovnim političkim skupovima u Srbiji i Crnoj Gori. Uzgred ću se osvrnuti i na odjeke savremenih političkih zbivanja u novim (»novokomponovanim«) narodnim pesmama i u rukopisnim (rede štampanim) epovima u folklornom duhu.

Ovu građu istražujem iz etnolingvističke perspektive, s ciljem da predstavim glavne postupke kojima nastaju političke poruke u folklornom ruhu, to jest svojevrsan *mise-en-folklore* politike, i da zatim pokažem, kako se značenja tako dobijenih poruka raslojavaju i uglavnom izneveravaju intencije pošiljaoca i izmiču njihovoj kontroli. Etnolingvističko proučavanje tekstova političkog folkloru moglo bi, po mom mišljenju, da doprinese boljem razumevanju karaktera i smisla izvesnih društvenih zbivanja za koja su ovi tekstovi vezani – kao njihov deo ili kao komentar – a ta nam zbivanja često izgledaju kao da izmiču svakom objašnjenju. Drugim rečima, veran jednoj od najjačih vokacija etnologije, ovim tekstovima pristupam s pretpostavkom da se u njima krije trag onog sistema koga možda ima u svakom ludilu, a ne samo u Hamletovom.

O parolama, sloganima i pesmama sa masovnih političkih skupova sudim na osnovu *uzorka* koji čine primeri tih tekstova u listovima »Borba« i »Politika«, u izveštajima sa takozvanih mitinga istine, solidarnosti ili protesta održanih u raznim *mestima* Srbije i Crne Gore u jesen 1988. i početkom 1989. godine. Oba lista dala su veliki prostor političkim porukama u obliku slogana, parola na transparentima i pesama, pri čemu su navedeni mnogi primeri tekstova, najčešće u *entrefiletu*, što govori o važnosti komunikacije posredstvom tih tekstova za učesnike i organizatore političkih skupova i, možda još više, za urednike političkih rubrika »Borbe« i »Politike«.

I druga naša glasila pridavala su značaj onome što se u njima obično kratko naziva »transparenti i parole«, prihvatajući ih kao svedočanstvo o raspoloženju i aspiracijama na mitinzima okupljene mase, bez obzira na to što su se javile velike razlike u ocenama o izvorima i političkom smislu tako obznanjenog »glasa naroda«.

U svakom slučaju, novinari koji su pisali o mitinzima imali su da se bave pravim malim folklorističkim radom, da zapisuju slogane i pesmice, da prepisuju i fotografišu tekstove na transparentima, da bi ih zatim priredili za štampu. Iz komentara kojima oni ponekad propraćaju objavljivanje prikupljene građe ove vrste možemo saznati, na primer, da treba praviti razliku između transparentata koje pripremaju organizatori mitinga i drugih, koje na svoju ruku donose pojedini njihovi učesnici (»Borba«, 10.X. 88), te s kojim su izmenama pevane neke poznate pesme (recimo, pesma »Ko to kaže, ko to laže, Srbija je mala«, kojoj su na jednom mitingu dodati stihovi *Osamdeset prve Šiptar udario, osamdeset osme Srbin pobedio*; »Borba«, 5.IX. 88). Saznajemo, takođe, pojedinosti o likovnim simbolima na transparentima koji pomažu da se tekst na njima shvati, kao što je to bio slučaj sa dvostihom *Da živimo svi u slozi, Slobodane ti pomози*, uz koji je novinar koji ga je zapisao dodao sledeće objašnjenje: »Iznad ove poslednje parole našle su se i nacionalne kape Albanaca i Srba – keče i šajkača« (»Politika«, 23. IX 88), ili dobijamo podatke o tome koji su tekstovi bili pevani ili skandirani, a koji su se mogli samo pročitati na transparentima.

Gledanja dobrog dela sredstava informisanja i političke javnosti na parole, slogane i pesme sa masovnih političkih skupova kao na *vox populi*, pa i polemička osporavanja takvog gledanja, koja mogu da idu dotle da se narodnom glasu naroda traži skriveni glas njegova gospodara – *his master's voice*, već su dovoljan razlog da se folklorist–etnolog njima bliže pozabavi. Ali on za to ima bar još dva razloga. Prvi je što se mnogi od ovih tekstova izričito ili posredno sami nude kao proizvod i izraz narodnog raspoloženja i narodne volje. Ključna i jedna od najčešćih reči u njima je reč »narod« (koja se, uzgred budi rečeno, teško može naći u zbornicima našeg tradicionalnog folklor), mnoge poruke se njome »potpisuju« i »potpisivanje«, imenovanje naroda postaje glavna sadržina tih poruka, kao u ovim slučajevima:

*Narod je najbolji sudija.
Narod više trpeti ne može.
Ne budite gluvi red glasom naroda.
Složite se ljudi – narod se budi.
Narod se ne može učutkati.
Narod je progovorio, slušajte ga.
I gluvi čuju glas naroda.*

Pored imenovanja naroda ima i drugih načina da se u tekst ugradi informacija da je pošiljalac njegovih poruka sam narod. To se postiže, na primer, izborom reči i izraza koji su raspoznatljiva, gotovo konvencionalna oznaka narodske boje (*jaram, dušmani, srpska pogača, kolo, raja, uzdanica, ajde ljudi, braćo, opanak, kesa*), a još bolje tom cilju služe isto tako lako prepoznatljive folklorne formule, poput ovih: *Zdravo da ste, Sav se narod, Je l' vam žao, Oj, Srbijo, Kao brat bratu, Mili brate, Glavu damo, Kaži rodu, Svi u slozi*. Istu ulogu imaju ovde i evociranje imena junaka narodnog epa (Miloš, Dušan, Lazar, Vuk Branković) i navodi stihova iz narodnih pesama ili narodnih izreka i poslovice:

*Srbija se umiriti neće.
Kad ustane kuka i motika.
Brat je mio koje vere bio.
Usta raja ko iz zemlje trava.*

Na mitinzima u Crnoj Gori sredstvo označavanja narodskog karaktera tamo izraženog raspoloženja često su bili navodi iz *Gorskog vijenca*, među kojima su se najviše ponavljali ovi stihovi:

*Al tirjanstvu stati nogom za vrat.
Kugo ljudska da te bog ubije.
Glavari se skamenili, kam im u dom.
Udri vraga, ne ostav mu traga.
Đe je zrno klicu zametnulo
tamo neka plodom i počinje.
Velikaši, proklete vam duše,
raspre sjeme posijaste gorko.*

S druge strane, etnologa-folkloriste mogu se dojmiti i one jezičke tvorevine namenjene političkim mitinzima ili nastale na njima u kojima nema afiširanja njihovog narodskog porekla i karaktera pomoću navedenog repertoara oznaka tradicionalnog folklor, ali su zato te tvorevine rezultat jezičke kreacije čiji postupci umnogome odgovaraju onome što znamo o tehnici ili »poetici« folklornog stvaranja. Mogu se izdvojiti grupe tekstova sa zajedničkim fondom metričko-sintaktičkih obrazaca, čiji su ti tekstovi nestalni, efemerni izvodi, to jest varijante. Tome u prilog mogu navesti sledeće primere:

*Nova vlada – naša vlada.
Nema rada dok ne padne vlada.
Srušićemo vladu u Novome Sadu.
U Novome Sadu srušili smo vladu,
a u vašem gradu?*

*Autonomaši, niste naši.
Autonomaši, mi nismo vaši.*

*Azem, Smole, oba dole.
Azem, Smole, obojica dole.
Vlasi, Smole – obojica dole.*

*Ne damo Jugu, nemamo drugu.
Ne damo da nam krčme Jugu – nemamo drugu.*

Od ovako dobijenih varijanti istih ili sličnih poruka, za čije razumevanje nema značenja hronološki ili neki drugi odnos među njima, razlikuju se varijante poruka čije značenje bitno zavisi od prethodne ili prethodnih varijanti. Postupak kojim

nastaju na taj način zavisne varijante poruka opisao je francuski sociolog jezika Luj-Žan Kalve na primerima francuskih političkih šansona i slogana i nazvao ga »otmicom« (le *détournement*).

Reč je tu o nekoj vrsti prisvajanja tuđih poruka kad su one već postale prepoznatljivije i poznate formule (ili, kako Kalve kaže, »očvrсле sintagme«) i o preusmeravanju njihovog značenja, ali tako da je »upotrebljena forma uključena u proces značenja«. Među primerima »otmice« Kalve navodi i nekoliko slogana koje je na kongresu 1973. godine skandirala francuska komunistička omladina, a koji su preuzeti iz repertoara gošističkih slogana nastalih maja 1968. Ono što je tada bilo: *Chaud, chaud, chaud, le printemps sera chaud* (»Vruće, vruće, vruće, proleće će biti vruće«), postalo je 1973: *Chaud, chaud, chaud, le pouvoir aura chaud* (»Vruće, vruće, vruće, vlastima će biti vruće«), a od gošističkog slogana: *Ce n'est qu'un début, continuons le combat* (»Ovo je početak, nastavljamo borbu«, komunistička omladina napravila je svoj: *Avec le parti, continuons le combat* (»Uz partiju, nastavljamo borbu«). Politička svrha ove »otmice«, po Kalveovom tumačenju, u tome je da se, pored prvostepenog, denotativnog značenja pomenutih poruka, dobije još jedno, izvedeno, konotativno značenje, važnije od prvog, koje se može izraziti ovako: »Ne prepuštajmo gošistima monopol borbe, koja je uostalom mogućna samo uz Francusku komunističku partiju« (Calvet, 1976:29).

Kalveova analiza prisvajanja političkih formula primenjiva je i na neke slogane i stihove sa naših mitinga, kad njihovo političko značenje zavisi od konotacije koju imaju jezička sredstva upotrebljena za njihovo sastavljanje. Tako, na primer, nema nikakve sumnje u to da su izvesne poruke kojima se izražava odanost Slobodanu Miloševiću sročene pomoću formula uzetih iz repertoara koji je u našoj svesti vezan za Titovo ime i da je to učinjeno ne samo zato što te formule imaju folklornu boju, koja konotira ideju da je reč o svenarodnoj odanosti novom srpskom vođi (pogodnost koju su umeli da koriste i propagatori Brozovog kulta), nego i zbog toga što pobuđuju asocijacije na Broza. To važi za deseteračke prouke: *Slobodane, naše rosno cveće, ceo narod za tobom se kreće, i Druže Sloba, mi ti se kunemo*.

Međutim, ovi primeri razlikuju se od Kalveovih i traže nešto drugačije tumačenje. Najpre zato što je ovde reč o dvostrukoj konotaciji, jednoj, koja sugerise da je pošiljalac ovih poruka ljubavi sam narod, i drugoj, koja upućuje na njihovog prethodnog primaoca. Pored toga, značenje ove druge konotacije ili, tačnije rečeno, njenog označenog, nije moguće tako precizno odrediti kako to čini Kalve kad analizira svoje primere »otmice«. Nema nikakve sumnje da je tu reč o tome da Slobodan Milošević dolazi ili da treba da dođe na mesto Josipa Broza i da se takva zamena pre svega shvata kao očuvanje kontinuiteta Titove politike (takozvanog Titovog dela), mada nije isključena ni mogućnost da se ona protumači suprotno tome, kao prekid kontinuiteta, istiskivanje Tita, njegova zamena novim čovekom i novom politikom. Ni stihovi sa mitinga koji neposredno govore o zameni Tita Slobodanom nisu bez ove političke dvosmislenosti:

*Slobodane, sad se narod pita,
ko će nama da zameni Tita.
Sav se narod, sav se narod uveliko pita:
Slobodan će, Slobodan će, zamijeniti Tita.
Srbija se stalno pita
kad će Slobomjesto Tita.*

Ova neodređenost ipak se može znatno umanjiti kad se uzmu u obzir dodatne informacije o političkom raspoloženju učesnika mitinga na kojima se pomenute poruke javljaju (na primer, prisustvo Titovih portreta ili poruka kojima se njegova politika nedvosmisleno preporučuje: *Drug je Tito ostavio pismo da čuvamo bratstvo i jedinstvo*). Značenje političke konotacije poruka sa mitinga upućenih Miloševiću, ali tako da je na njima vidljiv trag adrese prethodnog primaoca, to jest Josipa Broza, najviše zamučuje upravo njihova folklorna boja, prisustvo one druge konotacije, koju te poruke imaju kao proizvodi u folklornom duhu. Zapravo, čini se da polje značenja koja sugerše i implicira folklorizam nije moguće ograničiti na politički poželjne konotacije (u ovom slučaju, na konotaciju da su navedene poruke odanosti vodi potekle od samog naroda). Korišćenje folklornih obrazaca i formula ili citata narodnih pesama za formulisanje političkih poruka dodaje tim porukama jednu semantičku dimenziju s one strane politike, navodi nas da ih čitamo u ključu popularne mitologije i kolektivnih verovanja.

Kad se u tom ključu čitaju poruke privrženosti u kojima ime Slobodana Miloševića zamenjuje Titovo, onda one dobijaju smisao održavanja kulta mitskog oca, pretvaraju se u »obožavanje oca i vaskrsavanje njegovog imaga«, što je, po mišljenju socijalnog psihologa Serža Moskovisija, osnovna sadržina kolektivnih verovanja. U knjizi *Doba gomilâ*, Moskovisi opisuje ulogu koju je za Francuze imao De Gol kao oličenje mitskog oca: »Preobražen u pravog boga mase, nepogrešiv i legendaran, on je štiti i ona mu se klanja. Istovremeno, on oživljava sve privrženosti i identifikacije koje su se dogodile u prošlosti, na koje svi gledaju sa bolnom nostalgijom. De Gol je izazvao oživljavanje ne samo Napoleonovog lika, već i likova svih kraljeva Francuske, u toj meri da se posumnjalo, a neki su se i ponadali, da će on restaurirati monarhiju« (Moscovici, 1985:479).

Slično tome, može se reći da poruke obožavanja i zaklinjanja preadresovane sa Broza na Miloševića, s one strane ideja o nastavljanju ili prekidanju jednog političkog nasleđa, imaju smisao oživljavanja očinskog lika Josipa Broza, i ne samo njega, nego i drugih otelovljenja oca-kralja iz srpske istorije i mitologije. Kad folklor dominira porukama sa mitinga, nije neobično što se tu, uz Tita i Miloševića, pojavljuju i likovi Cara Dušana, Kneza Lazara i Obilića:

*Sini jarko sunce sa Kosova,
Ne damo te zemljo Dušanova.
Teku suze sa Kosova,
To su deca Lazarova.
Obiliću, zmaju ljuti,
Srbi su ti potisnuti.*

Sačuvani primeri stihova u narodnom duhu ispevanih u znak odanosti Josipu Brozu nedvosmisleno potvrđuju da on tu oličava mitskog roditelja i oživljava osećanja vezana za celu plejadu prethodnih inkarnacija tog lika:

*Sad nam Tito i tata i mama,
on zauvek biće vođa nama (Narodno stvaralaštvo, 1985:110).
Druže Tito, našeg roda diko,
Obilića sliko i priliko!
Tvoja slava u zasenak baca
Karadžorda, Zrinskoga i Gupca
(Narodno stvaralaštvo, 1984:67).*

Mnoge folklorne formule, mnogi slogani i stihovi u folklornom ključu koji su se pojavili na političkim mitinzima iskrsavaju ponovo u novim narodnim pesmama (takozvanim »novokomponovanim pesmama«) i u rukopisnim epovima u folklornom stilu posvećenim političkim zbivanjima, a mogu se čuti i na sportskim stadionima pretvoreni u arsenal verbalnog oružja koje koriste navijači prilikom međusobnih obračuna. Kao građa za tekstove »novokomponovanih« pesama i spevova, slogani i stihovi sa mitinga prerastaju u zaokružene narativne tekstove u skladu sa presedeom i inače karakterističnim za ove vrste neofolklornih tvorevina (Čolović, 1985:159). To nam omogućava da lakše dopremo do značenja nekih motiva koji u verbalnoj komunikaciji na mitinzima ostaju nerazvijeni i raspršeni. Tako se, na primer, u pesmi »Slobodane, mili brate«, koja polazi od dvostiha zapaženog u mitinzima *Da živimo svi u slozi, Slobodane ti pomozi*, do kraja ekspliciraju mitske roditeljske crte u liku političkog lidera o kome je ovde reč i on tu zauzima upražnjeno mesto »oca i majke«:

*Na nas, tvoju braću, sestre,
ne prestaje hajka.
Pomozi nam, Slobo, brate,
ti si nama i otac i majka.*

Ovi stihovi sadrže u sebi i trag drugačijeg rešenja, onog koje je opisao Frojd u svom čuvenom scenariju o događajima u smrću obezglavljenjnoj hordi, kad – posle ubistva Oca – braća i sestre prvi put ostaju bez neprikosnovenog očinskog autoriteta i, izlazeći iz mita, ulaze u istoriju; niko ne nasleđuje autoritet oca, nego se vlast ubuduće mora podeliti, zajedno sa osećanjem krivice zbog počinjenog ubistva. Ali folklor je najmanje pogodan okvir za takav razvoj događaja i »brat Sloba« postaje »i otac i majka«, kao što je i »drug Tito« bio folklorni »tata i mama«.

U epskim rukopisnim pesmama ispevanim u Miloševiću čast, u kojima, takođe, nalaze odjek parole, slogani i stihovi sa političkih mitinga, ima više mogućnosti, zahvaljujući dužini tih pesama, da se podrobno evocira mitska pozornica na kojoj oživljavaju likovi predaka, očinskih vođa i junaka, stavljajući se pod zastavu novog oca-predvodnika i zaštitnika u borbi koja se odvija van vremena, odnosno, kako bi rekao Elijade, »in principio, to jest 'na početku', u prvobitnom i

atemporalnom trenutku, u trenutku *sakralnog vremena*« (Eliade, 1980:73). Jedan rukopisni ep donet iz okoline Žagubice sadrži i ove stihove:

*Slobodane, sabljo naša britka,
Hoće l' skoro na Kosovu bitka?
Hoćemo li zvati Strahinjica,
Starog Juga, Devet Jugovića,
ili Boška da nam barjak nosi
i da sabljom po Kosovu kosi.
Hoće l' vrela kvrcu da procuri
De cvetaju Kosovski božuri?
Ako treba, a ti samo reci,
letećemo ka puščani meci.*

Dozivanje junačkih predaka u pomoć opisao je Veselin Čajkanović u dva ogleđa – »Klicanje predaka« i »Epifanija predaka« – navodeći, između ostalog, i ovo svedočanstvo Ljube Nenadovića: »Kad se pomešaju s Turcima, Crnogorci uzvikuju imena i onih junaka što su u stara vremena sekli Turke: Ha, Strahiniću bane! Ha, poteci Obiliću! Ha, Mandušiću Vuče, de ste, evo Turaka« (Čajkanović, 1973:237,269). Tražeći motive »ovako neobičnom pozivu«, Čajkanović ih vidi u nekadašnjim verovanjima, koja su bila rasprostranjena, po njegovom mišljenju, još među starim Grcima, da mrtvi junaci zaista mogu priteći u pomoć svojim potomcima u nevolji. Ta verovanja su zaboravljena, ali je običaj ostao. Čajkanovićevo objašnjenje ima tu manjkavost što nam ne daje motive opstanka jednog običaja koji se navodno više ne zasniva na starim verovanjima, u ovom slučaju običaja koji, kako naši primeri pokazuju, i danas živi. Mi smo danas pre skloni tome da mislimo da zajedno sa opstalim običajem istrajava s njim skopčano verovanje ili, bar, nostalgija za njim.

To potvrđuje još jedan savremeni primer »klicanja predaka«, takođe u jednom »novokomponovanom« političkom epu, koji se samo posredno odnosi na mitinge u Srbiji i Crnoj Gori, a neposredno se bavi političkim događajima u Hrvatskoj, pri čemu je u prvom planu posvećenje Franje Tuđmana u ulozi novog hrvatskog narodnog vođe. On je ovde proizveden u »kneza i viteza«, a u toj promociji dobili su priliku da ožive i stari hrvatski knezovi, pozvani da pomognu svojoj najnovijoj inkarnaciji i svom narodu u jednoj borbi koja, s onu stranu političkih ciljeva, protivnika i obračuna, suprotstavlja nas njima, isto različitom, domaće stranom, ljudsko neljudskom, pleme zbijeno oko svog legendarnog oca neprijateljskom svetu rizičnog života usamljenih pojedinaca. Pomenuti spev objavljen je u »Nedjeljnoj Dalmaciji« od 20. maja 1990. godine, a moj komentar odnosi se, pre svega na ove stihove:

*Oj, ja pismu sastavlja novu
da zapjevam u mom Cisti Provu.
Naš Tuđmanu, kneže i viteže,
na tebe se oružje poteže,
u Benkovcu spremni na ubistva
kod našega bratstva i jedinstval*

.....
*Oj, ja gusle napravija nove
 da oživim hrvatske knezove –
 dignite mi lava Tomislava,
 Krešimira i s njim Zvonimira
 što hrvatsko svako srce dira!
 Oj, dignite mi i oca Duvnjaka,
 svu plejadu hrvatskih junaka!
 Zemlju griju žarkog sunca zraci –
 a Hrvatsku hrvatski junaci –
 dignite mi Zrinskog–Frankopana,
 vratite mi Jelačića bana!*

Pominjući prirodu sukoba koji podrazumeva folklorna inscenacija politike dotakao sam još jednu ravan značenja u kojoj izmiču kontroli i zamućuju se političke poruke formulisane u folklornom ključu. Shodno aksiologiji svojstvenoj folklornom mentalitetu, kojom dominira ono što je Žorž Bataj nazvao »heterofobijom«, te u njoj nema mesta za tolerisanje razlika i varijanti u shvatanju ljudskog i za čoveka dobrog, politički sukobi iskazani sredstvima folklorne komunikacije po pravilu se pretvaraju u mitski antagonizam između dobra i zla, između ljudskog i neljudskog. Da to nije samo stvar moje kritičke interpretacije potvrđuju primeri poruka koje su se mogle čuti ili pročitati na mitinzima i gde se politički protivnici nazivaju ne samo »izrodina«, »dušmanima« i »zlobnim ljudima«, nego i »mračnim silama«, »ljudskom kugom« i »neljudima«:

*Ne treba carstvo neljudima.
 Kugo ljudska, da te bog ubije.
 Ovo je borba ljudi sa neljudima.*

Obogotvorenje očinskog predvodnika i raščovečenje protivnika komplementarne su posledice folklorne obrade političkih tema i zajedno upućuju na zaključak o suštinskoj apolitičnosti našeg savremenog folklornog čoveka.

LITERATURA

- Calvet, Louis-Jean: *La Production revolutionnaire*, Payot, Paris, 1976.
 Čajkanović, Veselin: *Mit i religija u Srba*, SKZ, Beograd, 1973.
 Čolović, Ivan: *Divlja književnost*, Nolit, Beograd, 1985.
 Eliade, Mircea: *Images et symboles*, Gallimard, Paris, 1980.
 Moskovici, Serge: *L'Age des foules*, Ed. Complexe, Bruxelles, 1985.
 Narodno stvaralaštvo, Beograd 1984.
 ***
 Beograd 1985.

FOLKLORE UND POLITIK

Zusammenfassung

Auf den zahlreichen politischen Massenveranstaltungen, die im Laufe der letzten drei Jahre (1988 – 1990) in Jugoslawien, vor allem in Serbien und Montenegro, stattfanden, sind viele politische Botschaften erschienen, die (im folkloristischen Stile), formuliert wurden (Lieder, Spruchbänder, Slogans).

Die ethnolinguistische Analyse dieser Botschaften, z. B. die Ergebnisadresse gegenüber den politischen Führern (Josip Broz, Slobodan Milošević, Franjo Tuđman), weist darauf hin, dass es unmöglich ist, das Gebiet ihrer Bedeutung politisch zu begrenzen und zwar auf die politisch erwünschten Konnotationen. (Im Fall der Ergebnisadresse an die Führer, auf die Konnotation, dass diese Botschaften, manifestiert in der volkstümlichen Sprache und im volkstümlichen Vers, aus dem Volk selber entstanden sind.)

Die Benutzung der (folkloristischen) Muster und Formeln, oder die Benutzung von Zitaten aus Volksliedern für die Formulierung politischer Botschaften, gibt diesen Botschaften eine Dimension jenseits der Politik und läßt sie uns im Register der populären Mythologie und des Kollektivglaubens lesen. Die Divinization der »Volksführer«, der väterlichen Anführer der Völker und die sie ergänzende Dehumanization, »Satanization« der politischen Gegner, sind die Folgen der folkloristischen Bearbeitung dieser politischen Themen und deuten auf den Schluss vom wesentlichen apolitischen Charakter des zeitgenössischen jugoslawischen Menschen.